

Справы аб выяўленні фальшывых манет у дакументах Мінскага павятовага суда (другая палова XIX ст.)

Ірына КОЛАБАВА

Дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і музейзнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, кандыдат гістарычных навук, ганаровы член ГА «Беларускае нумізматычнае таварыства»

Мінскі павятовы суд быў заснаваны ў 1795 г. падчас рэфармавання судовай сістэмы пасля ўваходжання беларускіх зямель у склад Расійскай імперыі.

Матэрыялы Мінскага павятовага суда за 1796–1873 гг. захоўваюцца ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі (ф. 159). Гэта даволі аб'ёмны збор разнастайных дакументаў (9 734 справы), якія закранаюць самыя розныя бакі жыцця павета.

30 студзеня 1862 г. следчаму Мінскага павятовага суда сп. Русецкаму паступае рапарт ад станавога прыстава Мінскага павета, у якім паведамляецца, што «крэстьянин имения Сулы помещика Фабиана Колонтая Иван Петров Жолтковский, будучи 21 числа сего января в м. Столбцах по собственной надобности, ...купил башмаки... и в числе платимых им денег оказалась фальшивая... 10-копеечного достоинства монета, ...принимавший от Жолтковского деньги заметил сие, начал пробовать в пальцах, сломал означенную монету пополам, ...один кусок выскользнул из руки в снег, а с другим куском Жолтковский доставлен ко мне» [2, арк. 1–2] (малюнак 1).

Вобыск, праведзены ў селяніна ў жыллёвых і гаспадарчых пабудовах, паказаў, што «не только фальшивых, но и не каких денег не найдено, причем

отмечено, что означенный Жолтковский находится в бедном состоянии» [2, арк. 5].

У матэрыялах справы зафіксавана, што часоваабвязанаму селяніну Жалткоўскаму 50 гадоў, ён – каталік па веравызнанні, удавец, мае дзяцей і непісьменны. Жалткоўскі распавёў, што «после праздников Рождества Христова, не знаю которого месяца и числа, был в м. Столбцах, продавал собственный лен разным незнакомым мне евреям и христианам, от которых получал деньги в разной монете, а напоследок, когда я на базаре у какого-то солдата сторговал сапоги и платил ему деньги, то в числе таковых означенный солдат заметил фальшивую гривню /10 копеек/... от кого именно я означенную гривню получил... не заметил и не знаю, фальшивых денег я... никогда не видел и таковых в обращении не выпускал и кто этим занимается... не знаю» [2, арк. 6–6 адв.].

Апытаныя сведкі – аднавяскоўцы Жалткоўскага, засведчылі яго добрыя паводзіны і тое, што ён «ни выделкою фальшивых денег, ниже выпуском таковых в обращение не занимается» [2, арк. 9].

У адпаведнасці з заканадаўствам павятовы суд адпраўляе захаваны фрагмент грывенніка на экспертызу на манетны двор у Санкт-Пецярбург, дзе вызначылі, што ён выраблены з волава. Пазней, у адпаведнасці з прынятым алгарытмам дзеянняў у такіх выпадках, алавыны фрагмент быў знішчаны [2, арк. 23, 26].

У выніку судовага працэсу 27 мая 1864 г. было вырашана: «...крэстьянина Ивана Петрова Жолтковского 50 лет в подделке монеты ничем не обличенного на основании 948 и 304 ст. XV т. книги 2. Зак. Уголов. Изд. 1857 г. никакой ответственности не

Дзейсны аналаг фальшывых 10 копеек. Расія. 1850 г. Срэбра. Вага 2,07 г, дыяметр 17,6 мм

Малюнак 1

подвергать» [2, арк. 38]. 9 студзеня 1865 г. Мінская крымінальная палата зацвердзіла гэты прысуд [2, арк. 39].

Зразумела, што разгледжаная справа і не магла мець іншага завяршэння, знайсці сапраўднага фальшывамаўчыка ў гэтай сітуацыі было проста немагчыма. Тым не менш справа не толькі зафіксавала наяўнасць у абарачэнні падробнага грывенніка, але і асвятліла працэс яго выяўлення і далейшага судаводства.

Яшчэ адна справа Мінскага павятовага суда сведчыць аб выкарыстанні ў абарачэнні фальшывых рубля і паўімперыяла. У выніковым дакладзе ад 28 чэрвеня 1857 г. мінскі цывільны губернатар паведамляе, што ў Віцкаўскай карчме Мінскага павета былі зафіксаваны фальшывыя рубель (1818 г.) і паўімперыял (1853 г.) (малюнкi 2, 3).

Дзейсны аналаг фальшывага паўімперыяла. Расія. 1853 г. Золата. Вага 6,54 г, дыяметр 22,6 мм

Малюнак 2

Дзейсны аналаг фальшывага рубля. Расія. 1818 г. Срэбра. Вага 20,73 г, дыяметр 35,5 мм

Малюнак 3

Падчас следчых мерапрыемстваў былі праведзены пошукавая работа і допыты віцкаўскага карчмара Юсціна Канстанціна Паўлюца і Шмеркі, які трымаў Грычынскую і Віцкаўскую карчмы.

На месца здарэння, у маёнтак памешчыка князя Вітгенштэйна, які арандавала дваранка Сікорская, быў накіраваны старэйшы засядацель Аляшкевіч. Разам з панятымі ён правёў праверку касы карчмара Паўлюца, але «кроме немногих штук серебряной мелкой и медной монеты действительной отделки, более подозрительной фальшивой золотой, серебряной и медной, также фальшивых билетов не найдено, причем были пересмотрены все... склады и другие места». Потым Аляшкевіч адправіўся ў карчму ў Грычын, дзе таксама «при строжайшем поиске... найдено пять штук полуимперялов, несколько рублей целковыми и мелкой серебряной и медной монеты нефальшивые». Акрамя самога Шмеркі былі правераны і габрэі, якія пражывалі побач, але знойдзеная ў іх манета была «действи-

тельная без малейшего подозрения в фальшивости» [1, арк. 3–3 адв.].

На допыце 22-гадовы Юсцін Паўлюц паказаў, што 24 ліпеня 1856 г. зайшоў у карчму «неизвестно ему откуда... неизвестный еврей, лет около 40, роста... выше среднего, лица его не помнит, с бороною... выпил две рюмки водки за 3 коп. и взял один бублик, объявляя, что идет в Станьков из Минска, причем вынул полуимперял... и требовал сдачи, присовокупил при даче... сего имперяла, что таки-ми же полуимперялами заплатили они, как полагает, означенный еврей со товарищами в Станькове на 150 руб. за купленную на поле рожь, следствием чего показатель дал еврею сдачи 5 руб. 12 1/2 коп. серебром» [1, арк. 3 адв. – 4].

У хуткім часе памешчыца Сікорская паслала габрэя Шмерку набыць у Віцкаўскай карчме гарэлку. Паўлюц даў здачу, у ліку якой быў і той паўімперыял, але Шмерка яго не прыняў па фальшывасці, якую пацвердзілі і кіраўнік гаспадаркі Люлевіч, і арандатарка Сікорская. Яны ж сказалі аб неабходнасці звярнуцца ў земскі суд. Карчмар жа вырашыў пачакаць, думаючы, што гэты габрэй яму яшчэ патрапіцца, але прыйшоў іншы габрэй ужо з падазроным рублём. Карчмара Паўлючыца, які ў гэты час адпачываў, замяняла жонка. Яна разбудзіла яго і паказала «подозрительный серебряный рубль, которого дал этот еврей за взятую водку и булку в 3 коп. и потребовал сдачи 97 коп.» [1, арк. 4 адв.]. Карчмар, прызнаўшы рубль падробным, адпраўляе жонку адшукаць нейкага чалавека для дастаўкі габрэя прадстаўнікам мясцовай улады. Яна прывяла селяніна Вікенція Даўмата. З яго дапамогай шинкар даставіў габрэя да арандатаркі маёнтка Віцкоўшчына памешчыцы Сікорскай, якая пацвердзіла фальшывасць рубля і сказала вярнуць габрэя ў карчму і трымаць яго там да прыезду гаспадары двара.

Сам жа карчмар адправіўся ў засценак Мазуры да свайго цесця Макоўскага, а па вяртанні даведаўся, што арыштаваны габрэй уцёк. Паўлючыц прымае рашэнне дагнаць уцекача і, наняўшы селяніна Максіма Раманава з падводай за 50 капеек, разам са швагерам пускаецца ў пагоню, але праз 1,5 вярсты вазніца адмаўляецца ехаць далей з-за стомленасці коней [1, арк. 5–6].

Давалі паказанні і 19-гадовая жонка Паўлюца – Францішка, Ігнація дачка, і яго 15-гадовая сястра – Эльжбета, Канстанцінава дачка [1, арк. 6 – 6 адв.].

Селянін Даўмат, які вартаваў невядомага габрэя, на допыце патлумачыў, што «по наступлению вечера арестант его просился выйти на двор для естественной надобности, за коим вслед отправился показатель, но еврей, пользуясь темнотою, успел через ворота... бежать, гнался он за ним и не мог поймать за темнотою...» [1, арк. 8 адв. – 9].

Найбольш падрабязная інфармацыя аб здарэнні прыводзіцца ў паказаннях святара Заранкевіча, які паведаміў, што карчмар Юсцін Паўлюц «в воскресный день рано придя в его дом с ложным рублем, рассказал, как еврей вторично хотел надуть его, меняя ложный рубль за взятую им водку на 1 1/2 коп. серебром... и попросил совета, как с ним поступить... Священник Заранкевич сейчас пошел в корчму вместе с шинкарем, ...допрашивая еврея, откуда он родом, откуда имеет фальшивые деньги и почему

меняет целковый, имея мелкую монету? Еврей показал, что он житель м. Любча и занимается обучением еврейских детей, говорил, что идет с г. Минска в местечко Койданово для покупки, ...беспреданно грозя шинкарю острогом за его удержание, а имени и прозвания своего не сказал. Неизвестный еврей сказал, что деньги у него есть, но справедливые, а что данный им целковый есть фальшивый, того не знал, а потом добавил, что может быть шинкарь при размене утаил справедливый рубль, подложил ложный и об этом они спорили, ...Заранкевич порицал еврея, что он мошенник, видя неправоту еврея, велел шинкарю усилить стражу и дать знать ключевому сотскому для доставления еврея суду... Еврей же одет был в черный полшерстяной сюртук, имел на себе шинель не помню какой материи, был росту среднего, волосы на бороде рыжеватые... лет до 30... Вечером... узнал от шинкаря, что еврей не бежал сам собою, а был отпущен по совету владелицы Сикорской и, по словам шинкаря, снята с еврея шинель, взято два рубля серебром и портмоне, в котором находился фальшивый рубль. Услышав это, начал упрекать шинкаря в нерассудительности, что он от подобных мошенников в накладе и советовал Павлюцу... преследовать еврея... Спустя неделю после этого случая, вечером, прибыл Заранкевич опять в корчму и под предлогом посмотреть тех ложных денег взял их к себе, то есть полуимпериал и рубль серебром, которые в свое время как фальшивые для исследования представил г. начальнику губернии» [1, арк. 9–10].

Экспертыза, праведзеная па запыце Мінскага павятовага суда Санкт-Пецярбургскім манетным дваром засведчыла, што «сомнительные: рубль 1818 года и полуимпериал 1853 года, по испытании на Монетном дворе оказались фальшивые: полуимпериал медной композиции слабо вызолоченный, весом 72 доли и рубль тоже медной композиции, весом 4 зол. 10 л.» [1, арк. 84]. Пасля падробных манеты былі перададзены ў Дэпартамент горных і саяльных спраў для знішчэння [1, арк. 87 адв.].

У выніку следчых мерапрыемстваў Мінскі павятовы суд з улікам меркавання гарадскога магістрата перадае для разгляду ў Мінскую крымінальную палату сваё рашэнне, у адпаведнасці з якім «за неот-

крытием виновных в выпуске фальшивых денег и за неотысканием инструментов и припасов для делания фальшивой монеты... без доказательств и уликов по сему делу ответственности и не подвергать. Но за небрежное содержание задержанного с фальшивой монетою неизвестного еврея и за передачу его тотчас во владение полиции, хотя бы следовало оштрафовать мещанина Юстина Константина Павлюца и крестьянина Матвея Базылева Довмата по статье 1201. Ст.: Уложения о наказаниях, но как означенный их поступок допущен ими до Всемилостивейшего Манифеста 26 августа 1856 года, то... оных от суда по сему делу оставить свободными и о сем донести по принадлежности» [1, арк. 17–17 адв.].

Мінская крымінальная палата падтрымала рашэнне павятовага суда і прызначыла пакаранне ўдзельнікам працэсу ў выглядзе папярэджання, якое было зроблена месцічу Юсіну Паўлюцу і селяніну Мацвею Даўмату 28 мая 1859 г., двараніну Ляўевічу – 15 сакавіка 1860 г., а арандатарцы Сікорскай – 3 жніўня 1860 г. [1, арк. 88].

Трэба звярнуць увагу на тое, што пры чытанні справы кідаюцца ў вочы і некаторыя супярэчнасці, напрыклад, існуюць дзве версіі знікнення невядомага габрэя – уладальніка фальшывага рублёвіка: вартавы селянін Даўмат гаворыць, што габрэй збег з карчмы, а згодна з паказаннямі святара Заранкевіча, са слоў карчмара Паўлюца, габрэй не збег, а быў адпушчаны па парадзе арандатаркі Сікорскай.

Падобна папярэдняй справе, у гэтым выпадку канкрэтныя фальшываманетчыкі і распаўсюджвальнікі падробак знойдзены не былі. Увогуле пры значнай колькасці зафіксаваных у судовай дакументацыі выпадкаў выкарыстання фальшивых манет, выяўлення саміх фальшываманетчыкаў не адбывалася. Неабходна адзначыць і адэкватныя канчатковыя рашэнні судовых устаноў пры адсутнасці даказанай віны ў дачыненні да падазронных.

Аналіз судовых спраў, звязаных з падробкай грошай, сведчыць пра тое, што насельніцтва, за пэўнымі выключэннямі, пільна адсочвала сапраўднасць ці несапраўднасць грашовых адзінак. У першую чаргу гэта, зразумела, датычылася манет; праверка на сапраўднасць папяровых грошай была больш складанай працэдурай.

Спіс выкарыстанай літаратуры:

1. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. – Ф. 159. Мінскі павятовы суд. – Воп. 1. – Спр. № 2519. О фальшивом рубле и полуимпериале, размененных неизвестными евреями в Вицковской корчме. 28.06.1857 – 03.08.1860. – 102 арк.
2. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. – Ф. 159. Мінскі павятовы суд. – Воп. 1. – Спр. № 4089. О фальшивой 10-копеечной монете, выпущенной в обращение крестьянином Жолтковским. 30.01.1862 – 09.01.1865 г. – 55 арк.